

Om den högre fjärlfaunan i en av de östliga lappmarkssocknarna, Malå i Västerbottens län.

Av

E. G. VRETLIND.

Östra Lapplands skogsområde, bland botanisterna känt som den artfattigaste delen av Sverige, torde icke heller locka entomologerna. De göra nog som de förra: skynda därigenom till det rikare och intressantare fjällområdet. Vad som på senare tiden publicerats från vårt största landskap har gällt myrarna vid Gällivare och fjällområdet, enkannerligen den lätt tillgängliga Tornesjötrakten (och Sarjekområdet). Vetenskapen låter sig dock icke nöja med mindre än att allt i universum, som är åtkomligt, blir undersökt.

År 1913 lämnade Orstadius i denna tidskrift s. 215 redogörelse från den på den tiden provinsstora ($48 \frac{3}{4}$ kvmil) socknen Pajala i Väster(Norr)botten; ofullständig, enär den blott härrörde från föga mer än 3 somrars undersökningar, då författaren därtill var nybörjare. Det torde då kunna tillåtas att, innan minnena förblekna, komma med en icke heller fullständig redogörelse från Malå socken i östra Lapplands skogsmarker, gränsande intill Skellefte älv i norr, särskilt i betraktande av hur litet kända i det hänseendet dessa nejder äro. Författaren har bedrivit undersökningar där i fem somrar under 1920-talet, även vistats där en sjätte, 1929, men, som meddelats i en föregående notis (Ent. Tidskr. 1930, sid. 80), var den i detta avseende resultatlös. (Huruvida framdeles någon fortsättning kan ske, är ganska ovisst.) Att här lämnad redogörelse är ofullständig, är alldeles visst. I Svensk botanisk tidskrift 1930, h. 1 har författaren redogjort för den högre floran. Hur ofantligt mycket lättare är icke det! Växterna stå, där de stå, år efter år, i regeln synliga varje dag och stund, i alla väder, hela sommaren. Lepidoptera däremot visa sig någon viss kortare tid, viss tid på dygnet, vid viss väderlek; äro eljes väl gömda. Det beror så ofta på en tillfällighet, att man träffar på dem. Många av de nedan angivna arterna grunda sig således på ett enda exemplar. Nattfångst har endast i mycket obetydlig utsträckning kunnat bedrivas.

För åtskilliga fynd, uppgifter och välvilligt fångstbiträde får författaren varmt tacka sin broder, jägmästaren J. E. Wretlind, områdets revirföreståndare, likaså den utmärkte kännaren av vårt lands lepidopterfauna, tandläkaren F. Nordström för en del uppsynningar särskilt rörande västra grannsocknen, Sorseles, fauna.

Författarens vistelse här började tidigast den första sommaren, 1923, något före midsommar, då björkarna ännu icke voro lövade, och var längst utsträckt 1929, till slutet av augusti, då hösttecknen voro fullt utpräglade. Den tidigaste vårfaunan och årets sista fjärilar äro nästan endast kända genom larverna. Det är huvudsakligen faunan i Kyrkbyn, som författaren känner, där han haft sin bostad och dagligen avsökt väggar och staket; utfärderna i socknen ha nog gett dagfjärilarna och bra mycket av mätarna där men föga av noctuiderna och sannolikt icke heller spinnarna (i vidsträckt bemärkelse) tillfredsställande.

Rikast givande var 1926, då det var fullsatt av nattflyn och mätare på väggar, staket och undersidan av trädgårdsbänkar; den kalla sommaren 1928, som föregåtts av en het juli 1927, var dock icke så dålig, men 1929 var det slut.

Myr och barrskog, h. o. d. björkblandad, dominera alldeles vegetationen. Asp är sparsam; gttåal förekommer utmed åarna. Utom de små åkrarna och gödslade sydbackarna vid de långt isärspridda byarna och gårdarna (i allt 0,625 % av sockenarealen) utgöras de enda mer leende, blomrika lövängsartade lokalerna av sänkor här och där i skogen med under- eller ovanjordiskt rinnande vatten och smala strandremсор på fastmark styckevis utmed bäckar, åar och älvar, de s. k. raningarna (vilket namn torde ange, att de äro av människan friröjda från buskar i och för slätter) samt steniga strandpartier. På dessa stränder finner man bl. a. rönn, hägg och kanelros, backviol (*Viola montana*), liljekonvalje, midsommarblomster (*Geranium silvaticum*), vandelört (*Valeriana*), strätta (*Angelica silvestris*), älggräs (*Ulmaria pentapetala*), borsttistel (*Cirsium heterophyllum*), gullris (*Solidago*), höstfibbla (*Leontodon*) och en del hökfibblor (*Hieracium*). De ovannämnda sydbackarna vid gårdarna kunna vara mycket blomsterrika men avslås noga. Bördiga älvstränder bilda troligen för fjärilar liksom för växter spridningsvägar. Skellefteälvens äro i denna socken till stor del värdelösa i det avseendet, karga och ofruktbara.

Artförteckning.

Pieridæ. — *Pieris napi*: mycket sällsynt i Kyrkbyn och upp efter Malåträsket (milslång sjö från Kyrkbyn västerut); något mer i Fårträsk by (1 km S. om Kyrkbyn). Sällsyntheten betingad av brist på näringsväxter. De enda verkligt inhemska äro den ut-

bredda men i blott fåtaliga magra individ förekommande ängskrassen (*Cardamine pratensis*) och den ganska sällsynta strandgyllen (*Barbaræa stricta*). Införda finnas emellertid sommargyllen (*Barbaræa vulgaris*) i klövervallar och sumpsenap (*Nasturtium palustre*) vid sjöstränder och myrmark, där folk bor. *P. brassicæ* ännu sällsyntare (sedd 1926-7), kanske förekommande i samband med kålrotsodlingen (obetydlig). — *Colias palæno* tämligen sparsam om än icke så sällsynt som de föregående, men i ringa antal i betraktande av näringsväxtens ymnighet.

Nymphalidæ. — *Vanessa urticae*. Enligt jägmästare Wretlinds uppgift finns den alla år och icke värst sällsynt, vilket är en gåta, då nässlor äro en stor sällsynthet, införda i få exemplar till några byar och vanligen fria från sådana larver! Först 1929 påträffade förf. dem på de få nässleskotten i byn Fårberg. Långt bort från kulturen flög en gång en imago förbi förf. ute på en myr. Måne den kan leva på någon annan växt? Humle är för sällsynt; på vinbär? (jfr *V. c-album*). — *V. antiopa* har förf. icke sett, men läraren vid kyrkskolan H. E. Forke säger sig ha jagat efter en vid Kyrkbyn. — *Argynnis aglaja* mkt sällsynt. Ett par imagines i Kyrkbyn 1926, imagines och en gång en larv i byn Fårberg, där den antagliga näringsväxten, *Viola epipsila*, förekommer rikligare. *Brenthis freyia* och *frigga* har förf. vanligen anlant väl sent för; den förra tycks vara rätt sparsam. *B. euphrosyne* v. *fungal* mkt a. Melanistiska exemplar icke sällsynta. *B. aphirape* v. *ossi-anus* t. a. *B. selene* t. a. vid myrar och längs åar. *B. pales* v. *arsilache* t. a? — *Melitæa athalia* i byn Rentjärnberg (sydbacke) 1 aug. 1928, flera ex., somliga nya. — *Erebia embla* t. a., växlar ju som andra fjärilar i antal från år till år, men någon talrikare förekomst på jämna årtal har icke märkts, rikligast 1927. Såsom flygande icke bunden vid myrar. — *Oeneis jutta* finns ju alltid jämna årtal men endast på myrar och, som det förefaller, något sparsammare än föregående. — *Pararge hiera* endast sedd i den branta varma sydbergsväggen på Tjamstan, ett fristående berg intill Kyrkbyn. (Där växa *Melica nutans*, *Poa glauca* och övergångsformer från den till *P. nemoralis*, *Calamagrostis lapponica*). — *Coenonympha tiphon* v. *isis* brukar alla år uppträda i slutet av juli och början av augusti på sank myrängsmark litet varstades men icke i stort antal.

Lycænidæ. — *Thecla rubi* a. — *Chrysophanus hippothoe* v. *Stieberi* sparsam. *Chr. amphidamas* v. *obscura* i Kyrkbyn sällsynt; rätt rikligt förekommande på byängarna i Fårberg och Rentjärnberg. — *Lycæna icarus* sälls. *L. argyrognomon* a. *L. optilete* v. *cyparissus* a.

Hesperidæ. — *Pamphila palæmon* flyger i början av juli på de omnämnda blomsterrika strandremsorna utmed Malån, både

västerut och österut i socknen; slår ned på *Geranium silvaticum*-blommorna (midsommarblomster).

Notodontidæ. — *Cerura vinula* ett par larver på en asp i Kyrkbyn 1926. *C. furcula* v. *borealis* ägg och larver, även på björk. — *Pheosia dictæoides*, mörkare än i södra och »mellersta» Sverige, upprepade gånger i Kyrkbyn. — *Notodonta dromedarius* på björk och vide. *N. siczac*, tydligt mörkare än i Uppland, kläckt efter övervintring i Enköping. — *N. tritophus*: av 3 ägg på ett aspblad från Fårberg 1923 erhöles $7\text{--}8\frac{1}{7}$ vita larver, inspunna $26\text{--}27\frac{1}{7}$, och 2 fjärilar följande år; imagines i Kyrkbyn 1928. — *Odontosia carmelita* en ♀ på kyrkväggen $4\frac{1}{7}$ 1927. — *Lophopteryx camelina* en imago hittad i blåbärsris i Kyrkbyn 1928 av jägmästare Wretlind. — *Pterostoma palpina* 2 imagines i Kyrkbyn 1928. — *Pygæra pigra* synes vara sparsam, larven flera gånger funnen på vide.

Drepanidæ. — *Drepana falcataria* och *lacertinaria* flera gånger iakttagna på olika håll, den senares larver årligen på samma ställe i Kyrkbyn.

Saturniidæ. — *Saturnia pavonia* sparsam. Larv, tagen 1925 av jägmästare W., kläcktes 1927; sistnämnda år såg förf. själv en larv.

Lasiocampidæ. — *Lasiocampa lunigera* v. *lobulina* en ♂ på en husvägg i Kyrkbyn $18\frac{1}{7}$ 1924. *L. pini* en nästan fullväxt larv från östra delen av socknen erhöles av en av jägmästarens hantlangare i slutet av juli 1926; den fortsatte att äta till i början av augusti, upphörde sedan därmed men visade inga tecken att spinna in sig till förpuppning. Medfördes till Uppland, tycktes anordna som ett vinterbo åt sig i mossa i en kruka men dog framåt vintern, möjligen t. f. av för mycken bevattning. Den synes således övervintra även såsom fullväxt. — *L. quercus* har såväl författaren som jägmästaren sett flyga på myrar på försommaren. En av den senare upphittad kokong gav följande vinter en stor parasitstekel. *Trichiura cratægi* icke sällsynt på björk. Svart larv med vita fläckar tycks vara den vanliga formen här. Men när har den väl sin flygtid? Ett par medförda nyspunna kokonger kläcktes icke på hösten. Förf. väntade dem följande vår, då de intagits i varmt rum, troligen i början av april. Men intet syntes till, så att hoppet var uppgivet, då på aftonen den 23:dje juni prassel i puppburen visade sig härröra från två där kringsurrande *Trichiura*-♂♂. Det var *huvudformen*, icke v. *ariæ*. Man kan därför gissa på att den flyger på eftersommaren det andra året. *Eriogaster lanestris* v. *aavasaksæ* 1928 dels i byn Mörttjärn, dels vid Sandfors, på Skellefteålvns strand, stort larvbo.

Lymantriidæ. — *Dasychira fascelina* larver 1923, 1927. — *Stilpnolia salicis* troligen sällsynt, funnit den på två lokaler.

Noctuidæ. — *Acronycta megacephala* ♂ o. ♀ $^{13}/_7$ 1926. *A. menyanthidis* larv 1926, en färsk ♀ $^{8}/_7$ 1927. — *Agrotis occulta* i Kyrkbyn flera år. *A. speciosa* v. *arctica* flyger här i barrskogen i slutet av juli och början av augusti. (På Dovre och i Jotunheimen, där förf. förut lärt känna den, i början av juli.) *A. tecta* ett grannt brunrött ex. vid en myr. — *A. primulae* och v. *conflua* i varierande utseende. — *A. Dahlii* 1926 många ex. — *Charæas graminis* a. — *Mamestra nana* a. *M. glauca* a. — *M. dissimilis* 1 ex. 1927. — *Dianthoecia rivosa* a. på den på odlingar vanliga taralden (*Silene venosa*). — *Bombycia vininialis* a. i Kyrkbyn, liten, något mörk. — *Hadena adusta* v. *borealis* a. *H. lateritia* 1 ex. 1928. *H. rurea* och v. *alopecurus* t. a. — *Hyppa rectilinea* flera ex. 1926 o. 27. *Tæniocampa gothica* och v. *gothicina* a., nötta imagines ännu 20 och 22 juni 1923 (sen sommar). — *Calocampa solidaginis* larver på olika håll vid Kyrkbyn 1927. *C. exoleta* en larv på *Papaver nudicaule* i trädgård i Kyrkbyn 1926, en i samma trädgård följande år; gick i jorden $^{29}/_7$, imago $^{30}/_8$. — *Anarta cordigera* a. *A. melaleuca* många ex. i gles granskog i socknens norra spets $^{27}/_7$ 1928. — *Plusia interrogationis* a? *P. microgamma* 1 ex. $^{8}/_7$ 26. *P. macrogamma* förekommer rikligt i Kyrkbyn i slutet av juli. *P. festucae* 1 ex. $^{8}/_7$ 26. — *Scoliopteryx libatrix* gammalt ex. $^{18}/_7$ 28. — *Euclidia glyphica* först 1928 påträffad sällsynt på odlade gräsängar i Kyrkbyn.

Cymatophoridae. — *Cymatophora duplaris* på björk och vide. — *Polyphoca flavicornis* larver årligen i Kyrkbyn; 2 st. kläckta på fjärde året (1926—29).

Brephidae. — *Brephos parthenias* t. a. (*B. nothum*, som är känd från Lappl., har förgäves sökts.)

Geometridæ. — *Geometra papilionaria* 1 ex. i Kyrkbyn $^{20}/_7$ 24; många vid Skellefte älv i slutet av juli 1924; 1 nytt ex. sydligast i socknen vid Rökån $^{8}/_8$ 28. — *Thalera putata* a. — *Acidalia fumata* a. — *Anaitis paludata* a., gråtöcknig form, utan rött på framvingarnas översida. — *Lobophora halterata* flera ♀♀ 1927, även sedd 1928. — *Cheimatobia boreata* endast vid de båda jägmästareboställena i Kyrkbyn, på björk, vide och hägg, 1926, 7, 8. Larverna gingo i jorden 6—11 juli 1928. — *Lygris prunata*. *L. populata* a. *L. testata* aug. 1924. — *Larentia truncata*. (*L. immanata* kan ha varit sedd av förf., som då icke visste om, att dess artkaraktär bevisats, och icke fäste något avseende vid den.) *L. silacea* flera ex. 1926. *L. alchemillata*. *L. lugubrata* 1 ex. 1928 i socknens östra del, där rödblåran (*Lychnis dioica* **rubra*) växer. *L. albulata* a. *L. hastata* a. jämte *subhastata*. *L. autumnalis* a. *L. munitata* a. *L. incurvata* a. *L. serraria* t. a. *L. ferrugata*, mest v. *corculata* a. *L. fluctuata* 1 ex. 1926. *L. cæsiata* a. *L. autumnata* a. *L. sordidata* a. — *Tephroclystia satyrata* a. *T. abietaria*. *T. hy-*

perboreata 1923. *T. plumbeolata*. *T. sinuosaria* 1 ex. 1927. — *Epirrhantis pulverata* 3 larver på vide 1923, varav en gav imago -24, de andra -25. Har ock sett den i hr Forkes lilla skolsamling. — *Abraxas marginata* årligen i Kyrkbyn på asp. — *Deilinia exanthemata*. — *Selenia bilunaria* t. a. — *Biston hirtarius* stora larver i Kyrkbyn 1926. *B. sp.* larver, mindre än föregående, funna vid olika tillfällen i Kyrkbyn, ha förpuppats men aldrig kläckts; torde i betraktande av larvens utseende och puppans likhet vara *B. lapponarius*. — *Gnophos sordaria* a. — *Fidonia carbonaria* plägar finnas på en myr uppe på Fårberget S. om Malåträsk. — *Hematurga atomaria*, traktens före 1929 allmännaste fjärl. — *Thamnomona brunneata* a.

Arctiinae. — *Phragmatobia fuliginosa* v. *borealis* kokonger funna här och var; en gång en imago. — *Arctia caja* har förf. sett 3 ex. av, magister Forke hade dessutom 2; nykläckta ♀♀ ¹⁷/₇ 26, ²⁷/₇ 28.

Psychida. — *Psyche Standfussi*; *P. opacella* (atra); *P. graslinella*. De båda första vanligast; av den sista en ♂ 1923, en d:o kokong -28. Man hittar dem lättast på spänger (över myrarna till fotgängares tjänst i följd utlagda stockar), om de gå i V.—Ö., på deras södra kant.

Cossida. — *Cossus cossus* a.

Hepialide. — *Hepialus fusconebulosus* 1 ex. 1924.

Icke mycket att komma med, torde man säga, och det är så. Det synes förf., som om floran vore relativt rikare än fjärlfaunan, den bjuder dock på något av icke blott negativt intresse, vilket man icke kan säga om denna fauna. Vid bedömandet av floran fäster man sig nog i första rummet vid artantalet, först i det andra vid individrikedomen. Den senare är i många fall i floran här ganska ringa. Från de djurs synpunkt, som skola leva av växterna, är däremot frekvensen givet viktigare och torde förklara faunans fattigdom. Så finns här t. ex. brakved (*Rhamnus frangula*) vid åarna i östra delen mot Västerbotten, en och annan buske, men även på några sandöar i sjön V. om Kyrkbyn, vid Malåns övre del i väster ja t. o. m. i östra delen av grannsocknen i väster, Sorsele, i Gargnäs där. Men därför ser man icke till några Rhodocera!

Egendomligt är, att i en så utpräglad skogsbygd så ytterst liten del av faunan utgöres av på barrträden levande arter. Förf. har försökt åtskilligt med granruskning, särskilt med tanke på Malacodea-larver, men det har varit ett otacksamt göra, på sin höjd någon gång en enda *Tephroclystia*-larv har varit allt utbyte.

Något närliggande känt område att jämföra med vet förf. icke om. Det enda torde vara det ganska avlägsna Pajala i Torne-

dalen, omnämnt i början, vilket icke räknas till Lappland, ehuru det ligger lika långt från kusten som Malå. Dess höjd över havet är dock lägre: 100—210 m mot Malås 250—400. Tornedalen har en annan natur än Skellefteälvens stränder, är känd för sin bördighet, odling och höga sommartemperatur, 1° högre än Malås. Så finns där ock rikligt *Pieris napi* och *Argynnis aglaja*. *Phasiane clathrata* kanske ock får tillskrivas detta.

En egendomlighet med faunan där är förekomsten av alpina arter såsom t. ex. *Erebia lappona* allmän, *Hesperia centaurea* icke sällsynt, *Pieris napi* v. *bryoniae*, *Plusia Hochenwarthi*, *Anarta funebris*. I Malå finnas flera alpina växter men *icke en enda alpin fjäril*. *Anarta melaleuca* kan ju icke kallas så, då den enligt Wahlgren (Ent. Tidskrift 1913, sid. 147) förekommer i Hälsingland ända ned till kusten.

En del i Malå-förteckningen felande arter, en jämförelse särskilt med Pajala.

A. Verkligen icke förekommande arter.

Utom de nyssnämnda alpina formerna lägga man märke till frånvaron av *Erebia ligea* och *Coenonympha pamphilus*, icke heller angivna från Pajala. Den förra förekommer uppe i väster vid riksgränsen i Tärna fjällsocken. Det måtte alltså vara med den som med en del vanliga låglandsväxter, som saknas nere i skogsområdet i öster men uppträda i fjällområdets dalgångar, dit uppkomna genom passen från det av Golvströmmen värmda Norge. Den senare finns enligt muntligt meddelande av F. Nordström i Malås närmaste grannsocken i väster. Sannolikt har den kommit upp dit längs Vindelälvens gräsrika odlade strandmarker. — *Hepialus humuli* går i centrala Sydnorge upp i fjällbygden; finns ock i västra Jämtland, där förf. sistlidne sommar såg den uppletas i det höga gräset av en däröver framflaxande sädesärla vid Enafors, 550 m ö. h. Man plägar ju iakttaga, om icke den levande fjärilen, åtminstone de på marken kvarliggande vingarna av de uppätta individen, men aldrig har det lyckats i Malå.

B. Icke av förf. sedda men möjligen eller troligen förekommande

äro nog de i Pajala funna *Orthosia iris*, *Plusia diasema*, *Celæna*, *Hydrilla*, *Larentia sociata* och *adæquata*, *Malacodea regelaria*, *Tephroclystia castigata*, *helveticaria*, *sobrinata*, *Biston pomonarius* — och möjligen ännu andra därtill.

Vad *Orthosia* i. beträffar har förf:s ankomst, sedan hans uppmärksamhet av F. Nordström fästs på denna art, varit för sen för att lyckas finna larven, likaså naturligtvis i fråga om flygande Malacodea. *Plusia* d. är det möjligt, att förf. en gång sett, men den flygande fjärlens nedslag var för kortvarigt för att medge nog iakttagelse för identifiering. *Plusia* och *Orthosia* finnas ock enligt Nordström i Sorsele.

Ganska ovissa som Malåbor äro däremot de i Pajala tagna *Larentia unidentaria* och *suffumata*. Vad särskilt den senare angår, så är den enda måra, som här förekommer i någon utsträckning, vattenmåra (*Galium palustre*), vilken vid flygtiden bör stå under vatten. Vitmåra (*G. boreale*) finnes endast på åstränderna längst i öster vid sockengränsen; där skulle den möjligen kunna finnas; dit har förf. icke varit så tidigt på sommaren.

Å andra sidan saknas i Pajala-listan många här från Malå anförda, den har c:a 35 mindre.

Anmärkas må slutligen, att kulturen icke varit utan positivt inflytande på faunan. Icke blott *Tephroclystia sinuosaria* och *Euclidia glyphica* äro därvid att tänka på utan framför allt *Dianthoecia rivosa*: utan åkrarna finnes där ingen *Silene venosa*, nu så vanlig. (*Lychnis dioica* *rubra, som kanske också kan vara näringsväxt, är inhemsk blott i ett begränsat område i östra delen.) Hit får nog även räknas de så sparsamma *Lycæna icarus* och *Chrysophanus hippothoë*: ingen enda ärtväxt är ursprunglig i socknen; smultron sällsynt; om ursprunglig ängssyra (*Rumex*) finnes, är den en stor raritet, däremot riklig på kulturjord. Med *Chr. amphidamas* är det något ovisst, då den möjligen kan leva på *Polygonum vipiparum* (ormrot), som troligen är ursprunglig om än kulturgynnad.

Enköping i nov. 1930.